

Çamlıca Basım Yayın / 225
FATİH SULTAN MEHMED'İN İLİM ORDUSU
(Fethi Gören Ulemâ)

Soner DEMİRSOY

Yayın Yönetmeni
Kemal ERKAN

Editörler
Selman SOYDEMİR
Osman DOĞAN

Tashih
Yasin ODABAŞI
Muhammet YILDIZ

Grafik Tasarım
Fatih DEVREZ

Kapak Tasarımı
Siraceddin EL

1. Basım: İstanbul, 2024

ISBN: 978-605-2301-88-3

Baskı ve Cilt
Çamlıca Basım Yayın ve Tic. A.Ş.

Bağlar Mah. Mimar Sinan Cad.
No: 54 Güneşli - Bağcılar / İstanbul
Tel: 0212 657 88 00 (pbx)
www.camlicabasim.com
bilgi@camlicabasim.com

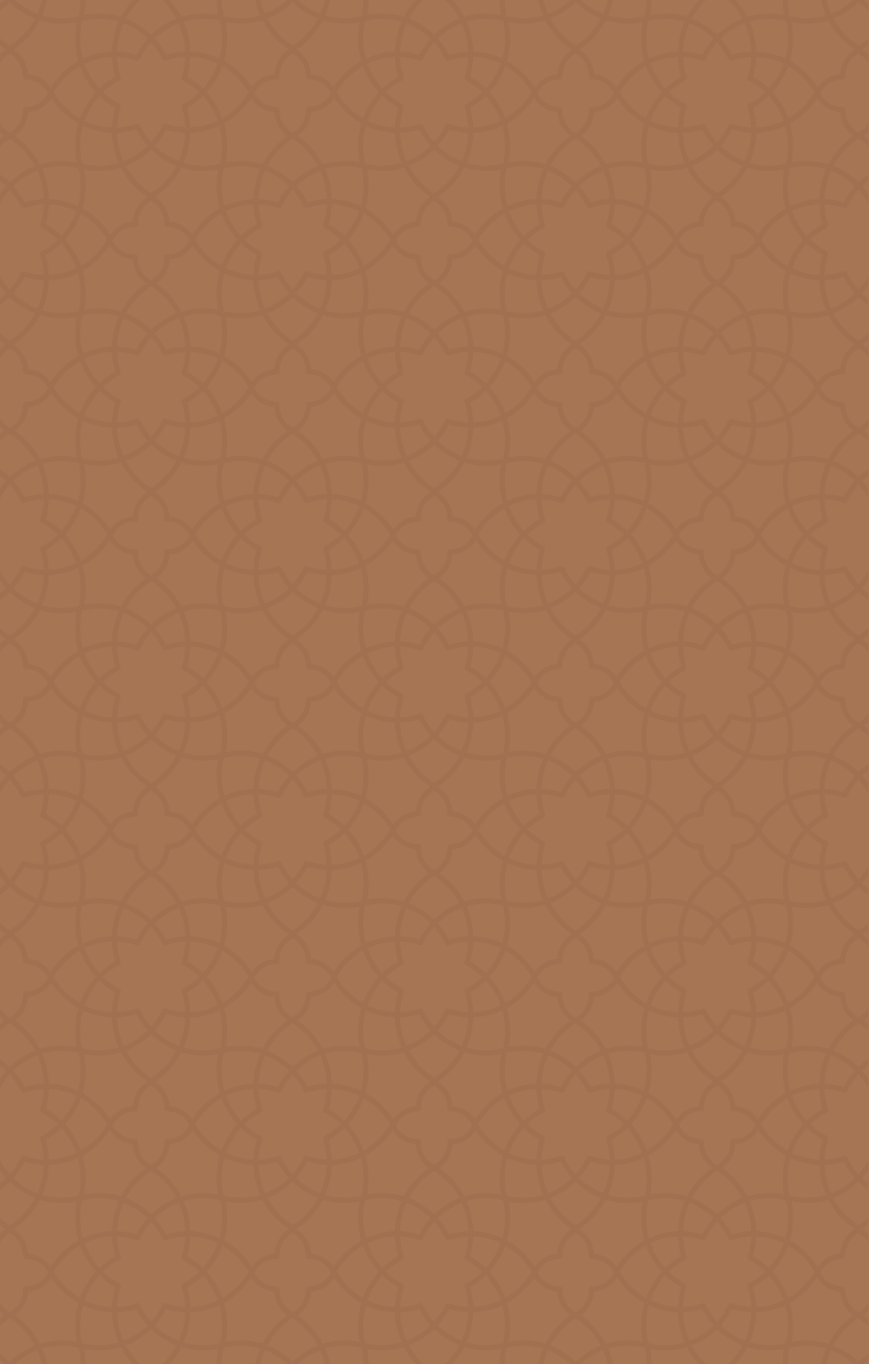
T.C. Kültür Bakanlığı
Sertifika No: 46592

Fatih Sultan Mehmed'in
İLİM ORDUSU

Fethi Gören
Ulemâ

ÇAMLICA

İstanbul 2024

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	15
Şeyh Akşemseddin (ks.) (v. 863-1459).....	35
Şeyh Ebu'l-Vefâ (ks.) (v. 896/1491).....	53
Molla Şemseddin Ahmed el-Gürânî (v. 893/1488).....	61
Molla Hızır Bey (v. 863/1459).....	73
Molla Hüsrev (v. 885/1480)	83
Molla Alâeddin Ali et-Tûsî (v. 887/1482).....	95
Molla Alâeddin Ali Kuşçu (v. 879/1474).....	103
Molla Zeyrek Mehmed Efendi (v. 903/1497-98).....	115
Molla Hocasâde Muslihuddin Mustafa Efendi (v. 893/1488).....	119
Molla Hayâlî (v. 875/1470 ?).....	137
Molla Kestelî (v. 901/1496).....	145
Molla Alâeddin Ali el-Arabî (v. 901/1496).....	153
Molla Abdülkerim Efendi (v. 895/1489).....	163
Molla Ayas (v. 892 / 1487).....	167
Molla Samsûnî Hasan Efendi (v. 891/1486).....	171
Molla Hachasanzâde Mehmed Efendi (v. 911/1505-1506).....	173
Molla Efdalzâde Hamîdüddin Efendi(v. 908 / 1503).....	179
Molla Hoca Sinan Paşa (v. 891/1486).....	185

Molla Alâeddin Ali el-Fenârî (v. 903/1497).....	193
Molla Fenârizâde Hasan Çelebi (v. 886/1481).....	201
Molla Kadızâde Kâsım Efendi (v. 899/1494).....	209
Molla Manisazâde Muhyiddin Mehmed Efendi (v. 888/1483).....	213
Molla Muarrifzâde.....	217
Molla Bahâeddin Efendi (v. 895/1489).....	219
Molla Sirâceddin (v. 887/1482).....	222
Molla Vildan (v. 893 / 1488).....	227
Molla Muslihuddin Mustafa Yarhisârî (v. 911/1505-06).....	231
Molla Yusuf Bin Hüseyin Kirmastî (v.900/1494).....	237
Molla Muslihuddin Mustafa Efendi (v. 895/1490).....	241
Bibliyografya.....	250
Dizin.....	251

FETHİ GÖREN ULEMÂ

ÖNSÖZ

Sultan İkinci Murad Han, ileride “İstanbul Fatihî” olacak şehzadesini, devlet yönetiminde tecrübe kazanması için tayin ettiği lalalarıyla birlikte Saruhan Sancağı’na (Manisa) gönderdi. İyi bir ilim tahsili için de, birçok hoca vazifelendirdi. Lakin çocukluk duyguları, tabiatındaki yüceliklerle birleştiği için kimsenin emrine girmek istemeyen şehzadenin, ilim tahsiline devam etmesini sağlamak bir hayli zordu. Sultan Murad Han, kendi düsturlarından taviz veremeyen, eğilmez mizaçta, sözünü dinleten, heybetli ve vakur bir hoca arıyordu. Yaptığı araştırmalar neticesinde, Molla Gürânî’nin bu vasıflara sahip olduğunu gördü. Molla’nun eline bir de sopa verip Manisa’ya gönderdi (847/1443).

Molla Gürânî, Şehzade Mehmed’in odasına girdi. Ta’zim göstermeden selam verdi. “Babanız ilim tahsiliniz için beni vazifelendirdi. Karşı geldiğinizde dövmem için de bu sopayı verdi” dedi. Şehzadenin bu sözleri dikkate almadığını görünce, padişahın verdiği sopayı çıkartarak “Darabtühü te’diben / edeplendirmek için ona vurdum” terkibini, nahiv ilmi bakımından inceletti.

Molla Gürânî, vazifesine en ciddi tarafından bakarak, ileride saltanat sahibi olacak talebesinin teveccühünü kazanmak yerine, şehzadeyi sahip olacağı mevkiye layık bir surette yetiştirme niyetiyle işe başladı. “Avcı elinde çaresiz kalmış aslan yavrusu gibi, öfkeli bir gülümseyişten başka bir şey yapamayan şehzade” çocukluğun verdiği halet-i ruhiye ile hocasına kulak asmamak tutumunu terk etti.

Tattığı ilmin lezzetini alan şehzade, vefatına kadar ilim tahsilinden vazgeçmedi. Tahta çıktıktan bir yıl sonra Edirne'de topladığı meclise, kumandanların yanında Molla Gürânî, Molla Hüsrev gibi devrin önde gelen âlimlerini de davet etti. Onlarla Kostantınıyye'nin fethini istişare etti (856/1452). Ordusunu devrin en yeni ve modern silahlarıyla teçhiz edip, onları dua ordusuyla muhafaza altına aldı. Şeyh Akşemseddin Hazretleri başta olmak üzere devrin maneviyat erleri, yüzlerce müridanıyla bu davete icabet etti. Aynı senenin bahar mevsiminde, hem Leşker-i Gaza (Gaza ordusu), hem de Leşker-i Dua (Dua ordusu) sefere hazırды.

Sultan Mehmed Han, devlet yönetimindeki tecrübesinin yanında, tahsil ettiği ilimler sebebiyle her iki orduya da serdar oldu. Vatan muhafazasında bulunan gaza ordusunu ilim ve irfan kuvvetiyle silahlandırarak, otuz sene müddetle neredeyse bütün dünya ile mücadele etti. On altı ülke ile iki yüz müstahkem şehir zapt etti. Akdeniz Adaları'nı alarak, ülkesinin sahillerini emniyet altına aldı. Karadeniz'i, bir Osmanlı gölü haline getirdi. Anadolu ve Rumeli cihetinde sınırları genişletirken devleti daima ayakta tutacak çalışmalar yapmaktan geri durmadı. Çağın şartlarına uymak yerine, çağını kendine uyduran ender simalardan olarak bir çağı kapatıp yeni bir çağın kapısını açan bir deha olarak adını tarihe yazdırdı.

Siyasi sahadaki bu harekâtların yanında tek kanatlı kuş uçmaz misali hareket eden padişah, ilim ehlini sahalarında ihtisas sahibi olmalarını teşvikten geri durmadı. Onun zamanında astronomi, matematik, tıp, mühendislik, tarih, coğrafya, askeri teknoloji sahalarında yapılan çalışmalar, dünya devletleri arasında en ileri seviyeydi. Fıkıh ilminde Molla Hüsrev, tefsirde Molla Gürânî ve Hızır Çelebi, matematikte Ali Kuşçu, kelâmında Hocazâde Muslihuddin Efendi, bütün İslâm âlemince makbul eserler yazmış, zamanının büyük âlimlerindendi. Bununla beraber sonraki devirlerde devlet kademelerinde vazife alacak ilim ve idare adamlarının çoğu da Sultan Mehmed Han devri âlimlerinin talebeleriydi.

İlim tahsilini her türlü değerın üstünde tutan padişahın huzurunda, bazen günlerce devam eden münazaralar oluyordu. Bu meclise,

İlim ehli bile olsa devlet adamlarından hiç kimse hakem tayin edilmezdi. Dahası âlimler huzurda oturduğu halde, onlar böyle bir mecliste ancak ayakta durabiliyordu. Vezir Mahmud Paşa bir gün, “Ben de medrese mezunu, okumuş bir âlim ve hatta sadrazamım. Diğer âlimler gibi ben de neden oturmuyayım?” dedi. Bu sözü duyan padişah, “O devlet otoritesine geçmiştir, oturamaz. İstiyorsa vazifesinden istifa etsin, sarığını sarıp gelsin, rahlenin başına otursun!” diye haber göndermişti.

Şakâyıku'n-Nu'maniye'de sadece Fatih Sultan Mehmed Han devrinde yaşamış doksandan fazla âlimden bahsedilir. Ekserisi, İstanbul'un fethi sabahı Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) müjdesine mazhar olmuş ordu ile padişahın sancağı altında surlardan içeri girdi. Gaza malından kendilerine düşen payla tesis ettikleri vakıflarla İstanbul'un çehresini şekillendirdiler. Fethin ertesi gününden başlayarak okuttukları talebeler ve telif ettikleri kitaplarla Ehl-i Sünnet itikadının bu topraklarda yerleşmesi için var güçleriyle çalıştılar.

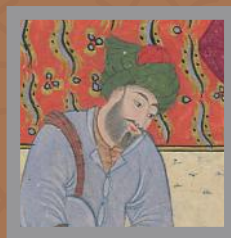
Bu âlimlerden biri de Molla Hocazâde adıyla tanınan Muslihuddin Mustafa Efendi'dir. Onun hakkında “İlme Ömrünü Veren Âlim; Molla Hocazâde” adıyla (Yedikita, Şubat 2017) bir makale neşretmiştik. İlim tahsili için varlık içinde yokluğa talip olan zâtın hayatı, günümüz insanına da numune olacak mahiyette olması hasebiyle çok büyük alakaya mazhar oldu. Buradan yola çıkarak, her gün hayır eserlerinin / mezarlarının önünden geçmemize rağmen kendilerine ziyareti çok gördüğümüz âlimleri yakından tanımaya karar verdik. Bu mütevazı çalışmamızda âlimlerin tamamını ele almamız imkân kabilinden değildi. İstanbul'un fetih tarihine tekabül eden 29 Mayıs tarihini esas alarak Fatih Sultan Mehmed'in İlim Ordusu'ndaki yirmi dokuz neferi kaynaklar ışığında araştırmayı ve okurlarımıza tanıtmayı maksat edindik.

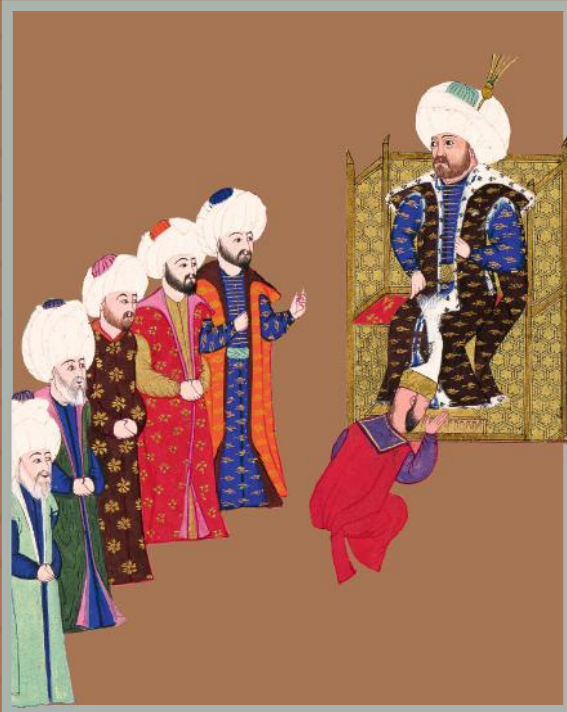
Taşköprülüzâde, Mecdî ve Hoca Sadettin Efendi'nin eserleri bugüne kadar en çok kullanılan biyografi kaynaklarıdır. Lakin Arapça telif edilmiş olan Kefevî'nin, *Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr*'ı ile Kâtib Çelebi'nin *Süllemü'l-Vusûl*'ü yazma halinde bulunmaları hasebiyle kullanımı oldukça zordu. Her iki eserin de yakın tarihte neşredilmeleri

pek çok kolaylığı beraberinde getirdi. Devrin diğeri ana kaynaklarının yanında kıymetli tarihçi Dr. Selman Soydemir'in bu eserlerde yaptığı tercüme neticesinde pek çok yeni bilgilere ulaştık. Kaynak eserlerden aktardığımız pasajlar ve ilave ettiğimiz anekdotlarla kuru bir biyografiden ziyade metnimizi ete kemiğe büründürmeye çalıştık.

Yaptığımız saha araştırmalarında Molla Gürânî gibi bir âlimin mezarının muhafaza edilemediği gibi, nakledildiği yerdeki hali bizi derinden sarstı. Telif ettiği eserleri asırlarca medreselerde okutulan Molla Hüsrev'in medresesinin yıkılıp arazisinin satılması, mezarının ise birkaç hayır sahibinin gayretleriyle yok olmaktan kurtarılması, nice hazirelerin talan edilmesi, tarihimize olan vefasızlığımızın bir tezahürüdür. Diğeri taraftan yapılmış güzel çalışmalar da yok değil. Her ne kadar Molla Yarhisârî'nin mezarı günümüze ulaşamamış olsa da yıkılmış olan mescidi yeniden ihya edilmiş. Bu çalışma vesilesiyle tanıtmaya çalıştığımız âlimlerin günümüze ulaşmış hayır eserleri ve kabirlerinin yerini, unutulup gitmemesi için kayıt altına almaya çalıştık. Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

Soner Demirsoy
Güneşli - 2024

GİRİŞ

İlme ve Âlime Kıymet Veren Bir Hükümdar FATİH SULTAN MEHMED HAN (v. 886 / 1481)

*“Kostantınıyye (İstanbul) elbette fetholunacaktır.
Onu fetheden emir, ne güzel emir (kumandan); o asker ne güzel askerdir”*

Şehzade Mehmed, tarihçilerin ekseriyeti tarafından kabul gören görüşe göre, 27 Receb 835 (30 Mart 1432) tarihinde cumartesiye pazara bağlayan gece Edirne’de dünyaya geldi¹. Babası Sultan İkinci Murad Han, annesi ise Hüma Hatun’dur. Çocukluk yılları, şimdiki Selimiye Camii’nin bulunduğu mevkideki eski sarayda geçti. İlk eğitiminde annesi Hüma Hatun ve sütannesi Hundi Hatun’un önemli tesirlerinin olduğu söylenebilir².

Şehzade Mehmed yedi yaşına geldiğinde, kendisinden beş yaş büyük ağabeyi Alâeddin Ali ile beraber sünnet düğünleri yapıldı (842/1438-39). Akabinde sancağa çıkacak yaşa gelen ağabeyi, Amasya’ya vali tayin edildi. İkinci şehzade konumundaki Mehmed ise bir süre daha Edirne Sarayı’nda kaldıktan sonra tuğ ve sancak alarak merkezi Manisa olan Saruhan Sancağı’na çıktı. İlk idarî vazifesi sırasında Hüma Hatun da oğluyla birlikte gitti (846/1443). Şehzadenin devlet yönetiminde tecrübe kazanması için Kasabzâde Mahmud ve

¹ İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1971, s. 199-200.

² Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012, s. 85-86.

Nişancı İbrahim Beyler, kendisine lala tayin edildi. İyi bir ilim tahsili için de birçok hoca vazifelendirildi³. Molla Gürânî, hakkında en fazla malumat bulunan hocalarındandır.

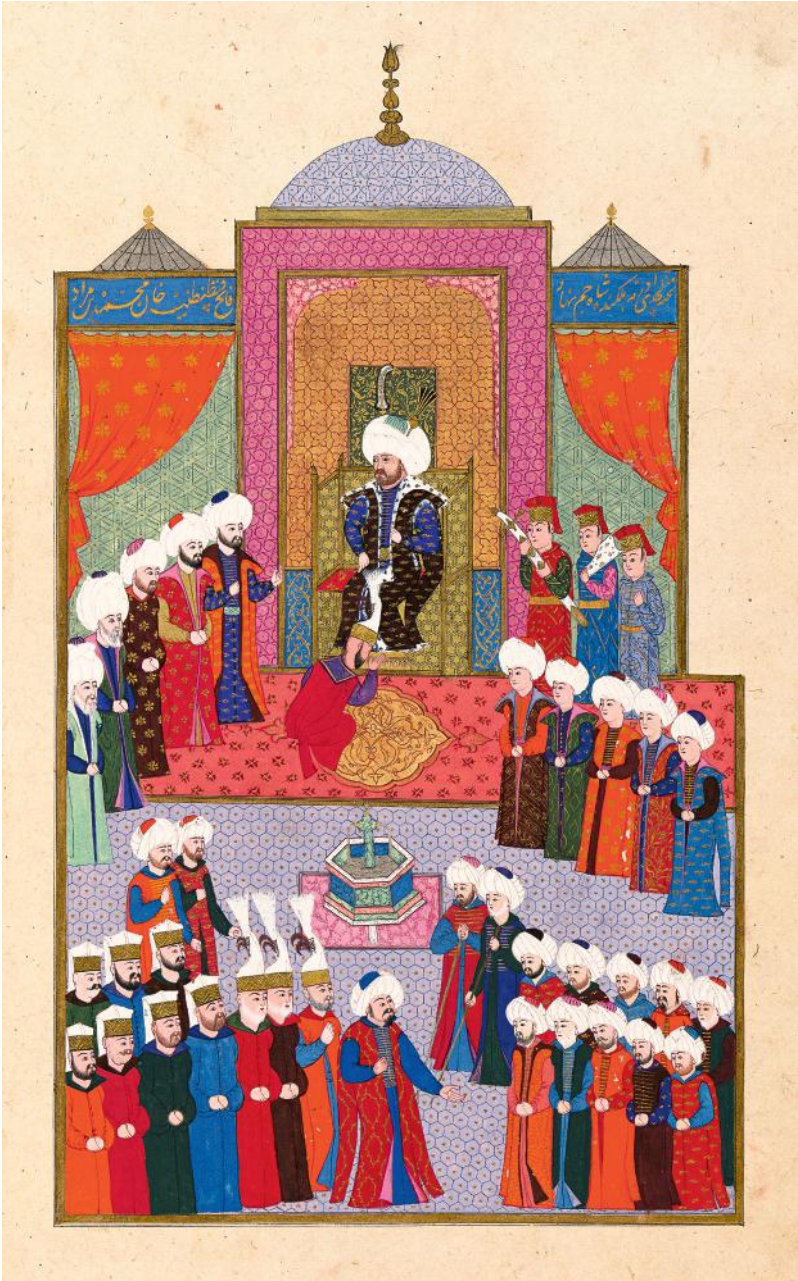
Şehzade Mehmed 1442-1444 arasında kaldığı Manisa'da tahsiline devam ederken payitahtta işler oldukça karışıktı. Sultan İkinci Murad Han, Hunyadi Yanoş idaresindeki Macar ordusunu İzladi'de zorlukla durdurduğu bir sırada Amasya'dan, veliaht olarak gördüğü oğlu Alâeddin'in vefatı haberini aldı. Yaşanan siyasi hadiselerin yanında aldığı bu haber, hassas bir tabiata sahip padişahı çok sarstı. Macarlarla barış görüşmelerini başlattı. Devlet işlerini bir tarafa bırakarak, yerine tahtın tek varisi durumundaki oğlu Mehmed'i geçirmeyi, devlet işlerinden uzaklaşarak uzlete çekilmeyi tercih etti.

Osmanlı Tahtında On İki Yaşında Bir Padişah

Macar kralı, Sırp despotu ve Hunyadi Yanoş'un (Yanko) elçileriyle yapılan Segedin Antlaşması imzalanırken Şehzade Mehmed de, Edirne'de hazır bulundu (24 Safer 848 / 12 Haziran 1444). Ardından Sultan Murad Han, oğlunu yerine kaymakam tayin ederek Anadolu'ya geçti. Aynı senenin Temmuz ayında Yenişehir'de Karamanoğlu Mehmed Bey ile kendi adına bir ahidnâme (sevgendnâme) imzaladı. Oradan dönüp Ağustos'ta Mihaliç Ovası'na geldi. Anadolu'da ve Rumeli'de yaptığı bu antlaşmalarla devleti, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı teminat altına aldığını düşünen padişah, Osmanlı tarihinde bir ilk olarak tahttan kendi isteği ile feragat etti. Kapıkulu ve paşalar önünde tahtı resmen on iki yaşındaki oğlu, Şehzade Mehmed'e bıraktığını ilân etti. Kendisi inziva hayatına çekildi.

Gelecekte İstanbul Fatihi olacak genç sultanın, iki yıl kadar devam eden ilk saltanatı hakkında Osmanlı kaynaklarında tafsiyatlı bilgiler bulunmaz. Tahsil ettiği ilmin lezzetini alan padişahın çocukluğundan vefatına kadar ilimle ve âlimlerle münasebetinin devam ettiği hakkında kaynakların satır aralarında kalmış bazı bilgilere rastlıyoruz. Sultan İkinci Mehmed'in birinci saltanatının ilk

³ *Gazavât-ı Sultan Murad b. Mehmed Han; İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavâtname*, (Nşr. Halil İnalçık - Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 1-2.

TSMK, H. 1563, nr. 153b

Sultan İkinci Mehmed Han'ın Edirne'de Tahta Cülûsu

yıllarında Arap diyarından ilimlerin az bilinen hususlarına (ulûm-i garîbe) son derece vâkıf bir âlim geldi (1444-46)⁴. Sultan'ın huzurunda Osmanlı âlimlerine sıra dışı ilimlerle ilgili sorular sordu. Lakin hiçbiri verecek cevap bulamayıp çaresiz kalarak, acziyetlerini itiraf ettiler. Sultan Mehmed Han'ın bu duruma son derece canı sıkıldı. Meclisindeki âlimlere, “İlme ve âlime verdiğimiz ehemmiyet ortadayken ulûm-i garîbeye vâkıf bir âlimin bulunmayışı, saltanatımızın şanına yakışır mı?” diye sordu. Onlardan Arap âlim ile mübahase edebilecek ilmî kudrette birisinin bulunmasını istedi⁵. Hazır bulunanlar Hızır Bey'in adını zikrettiler. “Sivrihisar'da genç bir müderris var. O sizi memnun edecektir. Onu çağıralım, mübahase etsin” dediler. Padişahın emriyle Sivrihisar'a hemen haberci gönderildi.

O sıralarda henüz otuzlu yaşlarda olan Hızır Bey, muhatabının bütün sorularına tek tek cevap verdi. Akabinde sorduğu on altı ilimden suallerin hiçbirine Arap âlim cevap veremedi⁶. Bir Osmanlı âliminin bu başarısından son derece memnun olan padişah, sırtından kürkünü çıkarıp Hızır Bey'e giydirdi ve onu Bursa'daki Çelebi Mehmed (Sultâniye) Medresesi'ne 50 akçe ile müderris tayin etti. Bu hadise, çocuk denilecek bir yaşta olmasına rağmen, Sultan İkinci Mehmed Han'ın uluslararası sahada ilme ve âlime verdiği ehemmiyetin güzel bir numunesidir.

İlmî sahada bu minval üzere gelişmeler olurken, siyasi sahada ise idarenin çocuk yaşta bir gencin elinde bulunması pek çok karışıklığa sebep oldu. İçeride devlet adamları, padişahın tecrübesizliğinden istifade ile üzerinde otorite kurup yönetimde söz sahibi olma ümidine kapıldılar. Dışarıda ise ellerine geçen fırsatı kaçırmak istemeyen devletler, Osmanlı ile yaptıkları antlaşmaları hiçe sayarak harekete geçti. Haçlı ordusu 18-22 Eylül'de Tuna'yı aştı. Ankara muharebesinden beri devlet bu kadar büyük bir tehlike ile karşılaşmamıştı⁷.

⁴ Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâr*, C. 4, İstanbul 2017, s. 217.

⁵ Hoca Sadettin Efendi, *Tacii't-Tevarih*, C. V, s. 80.

⁶ Abdülhayy el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-Behiyye fi Terâcimi'l-Haneftiyye*, Kahire 1324, s. 70.

⁷ Halil İnalçık, “Mehmed II”, C. 7, *İA*, Eskişehir 1997, s. 507-08.

Ülü'l-Emre İtaat

Sultan İkinci Mehmed Han, kendisine teslim edilen tahtı, içinde bulunduğu tehlikeli durumdan kurtaracak kabiliyete sahipti. Lakin Sadrazam Çandarlı Halil Paşa ve onun taraftarı olan devlet adamları sert mizaçlı genç Sultan'a itimat etmek yerine, İkinci Murad Han'ı tekrar iş başına getirme gayretine girdiler. Böyle tehlikeli bir durumda devlet adamları ile çekişmenin devletin otoritesine zarar vereceğinin farkında olan Sultan Mehmed Han, vezirlerin isteğine rıza gösterdi. İkinci Murad Han payitahta davet edildi. Feraset sahibi olan sultan, işlerin farkında olduğu için daveti kabul etmedi. Lakin Edirne'de işler büsbütün alevlendi, halkın tamamen ümitsizliğe düşme tehlikesi baş gösterdi. İkinci Mehmed Han için ise babasının tekrar tahta çıkmasını sağlamaktan başka çare kalmadı. Netice itibarıyla, "Eğer saltanat kendilerinin ise düşmana karşı koyup def etmek, eğer bizim ise ülü'l-emre itaat, üzerlerine vaciptir" diyerek babasını geri gelmeye ikna etti.

Sultan İkinci Murad Han, Gelibolu'nun Hristiyan donanması tarafından tutulması üzerine Ekim ayı sonlarında Ceneviz tüccar gemilerini kiralayarak İstanbul Boğazı'ndan karşı yakaya geçti. Edirne'ye gidip oğlu İkinci Mehmed Han'ı şehrin muhafazasında bıraktı ve topladığı kuvvetlerle Varna'da Haçlı ordusunu karşıladı. Yapılan savaş, Osmanlı ordusunun galibiyetiyle neticelendi. Çandarlı Halil Paşa, İkinci Murad Han'ın payitahtta kalması için çok ısrar etti. Lakin böyle bir hareketin, oğlunun hâkimiyetini zedelemesi söz konusu olduğu için bu teklifi kabul etmedi. Edirne'de birkaç gün kalıp Manisa'ya çekildi. Kısa bir süre sonra patlak veren Yeniçeri isyanı, İkinci Murad Han'ın payitahta dönmesine ve yeniden tahta çıkmasına sebep oldu. İkinci Mehmed Han ise, kendisine lala tayin edilen Zağanos ve Şehâbeddin paşalarla Manisa'ya gönderildi.

Sultan İkinci Mehmed Han'ın 1444 Ağustosundan 1446 Ağustosuna kadar devam eden iki yıllık ilk saltanat döneminde meydana gelen hadiseler, her ne kadar kendisine hüznün ve sıkıntı verdiyse de devlet için büyük bir saadet sayılır. Bu dönemin İstanbul'un gelecekteki "Fatih"inin siyasi tecrübe kazanmasında ve bu anlamda

TSMK. H. 1563, nr. 44a.

Sultan İkinci Murad Han

genç yaşta olgunluğa erişmesinde önemli bir yeri olduğu bir gerçektir. Genç sultan, siyasi ve idari tecrübe kazanırken, diplomatik faaliyetlerle ülkesinin hem komşuları hem de daha uzaktaki Müslim ve gayrimüslim devletler nezdindeki yerini daha iyi anlamaya başlamıştı. Üstelik iç siyasette güveneceği devlet adamlarını idari ve siyasi yönden deneme imkânını yine bu dönemde bulacaktı. Bir idareci için maiyetindekilerin bağlılığı ve iş bilirliği son derece önemliydi. Ona yön verecek, zaman zaman fikirlerini tartışacak siyaset adamları yanında manevi rehberlere de ihtiyaç duyacağı muhakkaktı⁸. Bu sebeple, ikinci defa çıktığı Manisa Sancağı döneminde kazanacağı hükümdar unvanını, âlim sıfatıyla süsleyecek derecede çeşitli ilimlerden de tam olarak istifade etti. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve İbrânice'yi öğrendi, geniş bir kültür hamuruyla yoğruldu. Bu sayede, şarkın ve garbın bütün geçmişine hakkıyla vâkîf oldu. Yine bu inziva döneminde aklî ve naklî ilimleri teferruatına kadar öğrendi. İhtisas sahibi âlimlerle münazara edecek seviyeye geldi. Tahsil ettiği ilimlerin semeresi olarak da o devirde eşine rastlanılmayan bir medenî devlet teşkiline, harp sanatının ve devlet idareciliğinin inceliklerine vâkîf oldu⁹.

Buraya kadar ana hatlarıyla kronolojisini verdiğimiz genç şehzade, karşılaştığı bütün zorluklardan ders çıkarmasını bilmişti. Daha çocukluğunda hayalini kurduğu idealleri nasıl gerçekleştireceğinin hesaplarını yapıyordu. Manisa'da geçen beş yılın ardından babasının vefat ettiğini bildiren mektup ulaştı. Acele Edirne'ye hareket etti. 16 Muharrem 855'te (18 Şubat 1451) on dokuz yaşında Sultan İkinci Mehmed Han ismiyle ikinci defa Osmanlı tahtına çıktı.

Fatih Sultan Mehmed'in İlim Ordusu

Kuruluş devri Osmanlı âlimleri, temel ilimleri tahsil ettikten sonra, sahalârında ihtisas sahibi olmak için Bağdat, Şam, Mâverâünnehir, Buhara, Semerkant, Kahire gibi ilim merkezlerine giderlerdi. Davud-ı Kayserî, Molla Fenârî gibi âlimler bu kabildendi. Orhan Gazi devrinde ilk medresenin açılmasının akabinde diğer ilim müesseselerinin de

⁸Feridun M. Emecen, *Fatih ve Kıyamet 1453*, s. 98.

⁹Namık Kemal, *Fatih Sultan Mehmed Han*, s. 11.

teşekkül ettirilmesiyle beraber işler tersine dönmeye başladı. Osmanlı medreselerinde ilim tahsil eden âlimler, seyahatlere ihtiyaç duymadan kendi memleketlerinde ihtisas sahibi oldular. Bu merhaleye gelinmesinde kuruluş devri padişahlarının ve hususiyile de kılıç kadar, kaleme de ehemmiyet veren Sultan İkinci Murad Han'ın gayretlerinin ayrı bir yeri vardır. Devrin kaynakları Sultan Murad Han'ın ulemaya çok hürmet etmekle beraber haftanın iki günü onlarla sohbet ettiğini nakleder¹⁰. Siyasî, askerî ve idarî sahada yapacağı icraatlar hakkında Osmanlı ulemasının yanında, Mısır ve diğer İslam memleketlerindeki âlimlerden fetva almayı ihmal etmezdi¹¹.

Devrin önde gelen âlimlerinden Molla Yegân'ın hac dönüşü Edirne'yi ziyaretinde sultanın kendisine, “Gezip gördüğün ülkelere mahsus eşyadan bize ne hediye getirdin?” diye sorması üzerine Molla Yegân'ın, “Tefsir ve hadis-i şerif ilminde yetişmiş büyük bir âlim getirdim” diyerek Molla Gürânî'yi takdim etmesi, padişahın ilme ve âlime verdiği değer en güzel tezahürüdür.

Babasından sağlam temeller üzerine kurulmuş bir teşkilat devralan Sultan İkinci Mehmed Han, Osmanlı'yı her cihetten dünyanın en kudretli devleti haline getirmeyi maksat edinmiş, ufku geniş bir hükümdardı. Tahta çıktıktan bir yıl sonra Edirne'de topladığı meclise, kumandanların yanında Molla Gürânî, Molla Hüsrev gibi devrin önde gelen âlimlerini de davet etti. Onlarla Kostantınıyye'nin fethini istişare etti (856/1452). Ordusunu devrin en yeni silahlarıyla teçhiz edip, onları dua ordusuyla muhafaza altına aldı. Şeyh Akşemseddin Hazretleri, Akbıyık Sultan başta olmak üzere devrin maneviyat erleri, yüzlerce müridaniyle bu davete icabet etti. Aynı senenin bahar mevsiminde hem Leşker-i Gaza (Gaza ordusu), hem de Leşker-i Dua (Dua ordusu) sefere hazırды.

Çandarlı Halil Paşa gibi pek çok devlet adamı, 20 Mayıs'ta alınan deniz mağlubiyetinin üzerine “Bir sufinin sözüyle bu kadar asker helâk oldu. Bu denli hazine telef oldu. Frengistan'dan kâfire yardım gelip şehri fethetme ümidi kalmadı” diyerek Bizans'ın barış teklifinin yeniden

¹⁰ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*, (Haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 138.

¹¹ Mehmed İpşirli, *Osmanlı İlmîyesi*, İstanbul 2021, s.175.

müzakere edilmesini talep ederlerken; Zağanos Mehmed Paşa, Molla Gürânî, Molla Hüsrev gibi önde gelen ulemâ ve askerler bu teklife şiddetle karşı çıkarak muhasaranın sürdürülmesi gerektiğini savundular. Şeyh Akşemseddin Hazretleri'nin böyle bir zamanda yazdığı mektup, şüphesiz fethin dönüm noktasını teşkil eder.

İlim ve Âlimler Ocağı Fatih Külliyesi

Sultan Mehmed Han, daha ilk gençlik yıllarından itibaren, devleti idarenin sadece askerî ve fizikî imkânlarla sağlanamayacağını, bunun için ilmin her sahasında güçlü olmak gerektiğinin farkındaydı. O nedenle, eğitime büyük önem verdi. Fethettiği yerleri bir ilim ve kültür merkezi yapmak için büyük gayret sarf etti. İşe önce eğitim kurumlarından başladı. İstanbul'da tedrisatın en kısa sürede başlayabilmesi için fethin ertesi günü, mevcut binaları kullanma yoluna gitti. Ayasofya'daki Papaz odalarını, talebenin kullanımına tahsis ederek Ayasofya Medresesi'ni kurdu. Müderrisliğine, Molla Hüsrev'i tayin etti. Yine İstanbul'un en büyük yapılarından olan Pantokrator Manastırı'nı camiye, keşiş odalarını da medrese hücrelerine çevirdi. Burasını da bir ilim yuvasına dönüştürdü ve Molla Zeyrek'i de müderris tayin etti. Bu devirde başlayan tedrisat, Sahn-ı Seman Medreseleri açılana kadar devam etti. Zeyrek, ilk zamanlar bu medreseye, sonra da semte isim oldu. Günümüzde de Molla Zeyrek Camii adıyla anılıyor ve fethin bir sembolü olarak muhafaza ediliyor.

Bir müddet sonra mevcut binaların ihtiyacı karşılamadığını gören Fatih Sultan Mehmed Han, Osmanlı'nun ilim ve kültüre verdiği ehemmiyetin bir tezahürü olarak Fatih Külliyesi'nin inşasını başlattı (867/1463). Tamamlanan inşaat içinde en dikkat çeken yapı, şüphesiz İstanbul'u İslam ilim âleminin başkenti yapacak Sahn-ı Seman ismiyle bilinen Semaniye Medreseleri idi (875/1470). İsmi, sekiz yüksek dereceli medreseden gelir. Caminin iki tarafında dörder adet sıralanan ihtisas medreselerine "semâniye" (sekiz) adı verilmiştir. Bunlardan Haliç tarafındakilere Bahr-i Siyâh (Karadeniz), Marmara tarafındakilere Bahr-i Sefid (Akdeniz) medreseleri deniliyordu. İki taraftakiler de Saraçhanebaşı'ndan Edirnekapı'ya doğru Baş Kurşunlu, Çifte Baş Kurşunlu, Çifte Ayak Kurşunlu, Ayak Kurşunlu medreseleri

Medrese Olarak Kullanılan İlk Yapılardan Zeyrek Camii (Fatih / İstanbul)

diye isimlendirilmişlerdi. Her bir medresede on dokuz hücre ve bir büyük kubbeli derslane-mescid bulunuyordu. Mimarının Atik Sinan olduğu anlaşılan yapı, müfredatı, fizikî yapısı ve yerleşimi itibariyle İslam dünyasının o zamana kadar inşa edilen en mükemmel eğitim müessesesiydi. Aynı zamanda burası İstanbul Üniversitesi'nin de temeli sayılmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed Han, ülkesinin sadece maddî yönden kalkınmasıyla iktifa etmedi. Başta kendi şahsından başlayıp, sıradan bir nefere varıncaya kadar bütün hükûmet erkânının vazifelerini bünyesinde toplayan meşhur Kanunnâme'sini tanzim etti. Bununla siyasî hukuku, idare usulünü, askerî nizamı belirledi. Medenî hukuk ve ceza hukukunu bir araya getirerek devlet binasını, âdil ve kalıcı bir temel üzerine tesis etti. Ortaya koyduğu usullerin tatbik edilmesinde kendisi için bile olsa, iltimas gösterilmesine razı olmadı. Bununla beraber devrin âlimleri de şer'-i şerife ve örfî kaidelere uygun olmayan bir hadisede padişahı ikazdan çekinmediler.

Sultan Mehmed Han, "Bir gün hükümdarlıktan el çekersem hiç olmazsa bir odam bulunsun" diyerek Sahn-ı Seman'da kendisine

bir hücre/oda verilmesini istedi. Müderrisler toplanıp padişahın bu talebini istişare etti. Netice olarak kendisine, “Vakfın banisi her ne kadar siz olsanız da vakfiyedeki şartlar gereği burada bir odanızın olabilmesi için, ya talebe yahut da müderris olmanız lazım. Lakin siz ne talebesiniz, ne de müderrisiniz” dediler. Bunun üzerine Sultan Mehmed Han, “O halde ne yapmalıyım?” diye sordu. Müderrisler, “Vâkıfın şartı mucebince imtihan lazımdır. Muvaffak olursanız size bir oda verebiliriz” dediler. Netice itibarıyla, Medaris-i Semaniye müderrisleri tarafından imtihan olundu ve muvaffak olunca da yaptırdığı medresede kendisine bir oda verildi. A. Süheyl Ünver, bu odanın yeri hakkında yaptığı mütalalarda iki rivayeti nakleder. İlk olarak Fatin Gökmen’in tespitine göre, bu oda Karadeniz tarafında Ayak Kurşunlu Medresesi’nde bulunuyordu. Diğer bir rivayete göre ise bu oda, yine Karadeniz tarafında Baş Kurşunlu (Ali et-Tûsi) Medresesi’nde idi¹².

Ali Himmet Berki ise, “Biz tahsilde iken talebe ve hocalar arasında tevatüre yakın bir kuvvetle, bu odanın Karadeniz tarafında Çifte Baş Kurşunlu, namı diğer Servili Medrese’de kapıdan girince sol tarafta, baştaki birinci oda olduğu, Sultan Mehmed Han, medreseleri ziyarete geldikçe züvvarı (ziyaretçileri) bu odada kabul eylediği, hatta sadefli bir çekmece ve bir de makta bulunduğu söyleniyordu” diye ifade etmektedir¹³.

Her Ânı İlimle Dolu Bir Ömür

Fatih Sultan Mehmed Han’ın siyasi faaliyetlerini inceleyenler, onun at sırtından hiç inmediğini, bütün ömrü boyunca harp meydanlarında düşmanla cihat ettiğini zanneder. Diğer taraftan kurduğu ilim meclislerini ve devrinde meydana gelen kültür faaliyetlerini tetkik edenler de, onun harp sahasına hiç gitmediği hissine kapılır. Zira o, hadiselerle tek taraflı bakmıyor, her şeyi bir bütün olarak değerlendiriyordu. Bir taraftan imarla meşgul olurken diğer taraftan memleketin

¹² A. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç, Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946, s. 153.

¹³ Ali Himmet Berki, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı*, Ankara 2020, s. 38.

Akdeniz Medreseleri Tarafından Fatih Camii'nin Görünümü (Fatih / İstanbul)

iktisadi durumuyla, seferlerle ve ilimle alakadar olarak bütün zamanını programlı bir surette doldurmasını biliyordu. İçinde bulunduğu şartlara uymak yerine şartları kendine uyduruyordu. Mevcut imkânlarla ancak bu kadar olur yerine, ne kadar olur düşüncesiyle hareket eden padişah, söz gelimi sefere giderken kitaplarını ve pek çok âlimi de yanında götürüyor, yol boyunca veya dinlenme mahallerinde ilim meclisleri tertip ettiriyordu. Nitekim Hocazâde Muslihuddin Mustafa Efendi'yi İstanbul'dan Edirne'ye giderken tanımış ve kendisine hoca tayin etmişti.

Payitahtta bulunduğu zamanlarda ilim meclislerinden uzak kalmayan padişah, âlimlerin ilmî sohbet ve münazaralarını dinlemekten büyük bir zevk alırdı. Huzurunda bazen günlerce süren münazaralar olurdu. Bunların en meşhuru şüphesiz Molla Hocazâde Muslihuddin Efendi ile Molla Zeyrek arasında geçen Burhân-ı Vâhid, yani Allah'ın birliği hakkındaki münazara olmuştur¹⁴.

Elindeki değerlerin farkında olan padişah, devrinin önde gelen âlimlerinden Alâeddin Ali et-Tûsî ile Hocazâde Muslihuddin Efendi'den, *Tehâfütü'l-Felâsife* tarzında bir eser kaleme almalarını, İmam-ı Gazâlî ile filozofların görüşleri arasında karşılaştırma yaparak her iki

¹⁴ A. Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesi*, s. 210.

Sahn-ı Seman, Akdeniz Medreseleri, Çifte Ayak Kurşunlu Avlusu (Fatih / İstanbul)

tarafın düşüncesini değerlendirmelerini istedi. Padişah, bir nevi bu isteği ile asırlardır devam edegelen anlaşmazlığa da son noktayı koymak istiyordu. Hocazâde dört ayda, Tûsî de altı ayda çalışmasını tamamlayıp sultana takdim etti¹⁵.

İlmî mevzularda kılı kırk yaran âlimler de, Fatih Sultan Mehmed Han gibi bir padişah ile iftihar ediyor, onunla geçirdikleri vakitleri büyük bir hürmetle yâd ediyorlardı. Molla Fenârî'nin torunu Ali Çelebi'ye, talebelerinden Molla Abdurrahman bin Seyyid el-Hüseyinî, sultanların yanında yaşadığı en güzel ânın ne olduğunu sordu. Ali Çelebi, “Şu ana kadar hiç kimse bana böyle bir soru sormamıştı” dedi ve şöyle devam etti: “Bir kış günü Sultan Mehmed Han'la sefere çıkmıştık. Konak mahallinde otağ kurulana kadar yere küçük bir örtü serilirdi. Padişah yere oturduğunda vazifeli bir şahsa yaslanır ve hizmetçilerden biri de ayağındaki mesti çıkarırdı. Bu onun âdetiydi. Günlerden bir gün bu vazifeli gelmedi ve sultan bana yaslandı. İşte bu, sultanlarla alakalı yaşadığım en güzel anlardan biridir.”¹⁶

¹⁵ Mustafa Öz, “Tûsî, Alâeddin”, C. 41, *DİA*, İstanbul 2012, s. 433.

¹⁶ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-Şakâik (Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri)*, (Nşr. Abdülkadir Özcan), C. 1, İstanbul 1989, s. 202.

Fatih Camii

Âlimleri Yakından Takip Ederdi

Molla Hüsrev, ilmi ve tevazusuyla halkın gönlünde öyle bir yer tutmuştu ki Cuma günleri Ayasofya Camii'ne girdiği vakit, cemaat hep birden ayağa kalkar, kendisine hürmet göstererek mihraba değin ona yol verirlerdi. Sultan Mehmed Han, hünkâr mahfilinden halkın Molla Hüsrev'e olan muhabbetini dikkatle takip eder, kendisinden “Şu gördüğünüz zât, bu zamanın Ebû Hanifesi'dir” diye övgüyle bahsederdi¹⁷. Yabancı memleketlerdeki âlimleri de takip-beraber, kendi memleketine davet eder ve bu hususta hiçbir fedakârlıktan kaçınmazdı. Timurlu Devleti'nin önde gelen matematik ve astronomi âlimlerinden Ali Kuşçu, İstanbul'a gelirken her konak mahallinde kendisine büyük ihsanlarda bulunmuştu.

Fatih Sultan Mehmed Han, bir âlimin ilim ehli olması ve sahasında ihtisas sahibi olmasının dünya meşgalesinin olmamasından geçtiğini çok iyi biliyordu. Bu sebeple ulemanın dünyalık derdine düşmemesi için her türlü çareyi düşünürdü. Âlimleri ilim tahsiline teşvik etmekle

¹⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, (Haz. M. Hüdai Şentürk), C. 2, Ankara 2003, s. 187-88; Balduzâde Selîsi Şeyh Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliya*, (Haz. Mefail Hızlı - Murat Yurtsever), Bursa 2000, s. 232.

beraber onları taltif etmekten de geri durmazdı. Medreseleri bizzat teftiş eder, derslere katılırdı. Bir gün veziri Mahmud Paşa ile birlikte Zeyrek Medresesi'ne gitti. Molla Alâeddin Ali et-Tûsî'nin dersine girdi. Kendisi hocanın sağ yanına, Vezir Mahmud Paşa da onun yanına oturdu. Molla Alâeddin Ali et-Tûsî, talebelere Seyyid Şerif Cür-cânî Hazretleri'nin Adudüddin Şerhi'ne yazdığı Hâşiye'yi okutmaya başladı. Sultanın kendi medresesine teşrifinden duyduğu neşe ve sevinçle pek çok mesele ve müşkülün inceliklerini açıklığa kavuşturup, ilim ve bilgiye dair kulakların işitmediği ilmî cevherler saçtı. Onun bu yeteneklerine şahit olan Sultan Mehmed Han, o kadar mutlu oldu ki neşesinden bir oturup bir kalktı. Dersin sonunda Molla Ali Efendi'ye on bin akçe ile beraber, güzel bir kaftan hediye etti. Ayrıca derste hazır bulunan talebelere de beş yüz akçe ihsanda bulundu¹⁸.

Sultan, ordusunun yalnız zabitlerini değil, âlimlerinin de hemen her neferini ismiyle, itibar ve meziyetiyle bilir ve küçük büyük her hizmetlerine ve her kabahatlerine vâkîf olarak mükâfat ve cezada kusur etmezdi. Tarih sayfalarında onun âlimlerle olan münasebeti hakkında sayfalar dolusu malumat bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi şu şekildedir: Molla Efdalzâde Hamidüddin Efendi, bir gün Eskisaray'ın (Bayezid) civarından geçerken padişahın birkaç baltacı ile gelmekte olduğunu gördü. Taşköprülüzâde, bu görüşmeyi Efdalzâde'den şu şekilde aktarır: “Padişahu tanıdım, hemen atımdan indim ve bekledim. Bana selam verdi ve ‘Sen Efdalzâde değil misin?’ diye sordu. ‘Evet’ deyince, ‘Yarın divana gel’ dedi. Ben de gittim. Vezirler huzuruna geldiklerinde onlara, ‘Efdalzâde geldi mi?’ diye sordu. Onlar, ‘Geldi efendim!’ deyince de ‘Bursa’da babam Sultan Murad Medresesi’ni ona verdim ve günlük elli dirhem bağladım. İmaretinden de günlük yeteri kadar yemek verilsin’ dedi. Huzuruna çıkınca elini öptüm ve bana ilimle meşgul olmamı tavsiye buyurdu. Ardından da ‘Senden habersiz degilim!’ dedi.¹⁹” Molla Yegân'ın talebelerinden İznik Medresesi müderrisi Hatibzâde diye meşhur olan Taceddin İbrahim

¹⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tacî't-Tevarih*, C. V, s. 88.

¹⁹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (Haz. Muhammed Hekimoğlu), İstanbul 2019, s. 288.

Efendi vefat etmişti (864/1460)²⁰. Bu duruma son derece üzülen Sultan Mehmed Han, Mahmud Paşa'ya, "Onun yerini dolduracak, âlim ve fâzıl, işine ilgi gösteren birisini bul" dedi. Bir vakit sonra sadrazam, bu vazife için Molla Hayâlî'nin ismini söyledi. Sultan, "O, *Şerhü'l-Akâid*'e haşiye yazan ve senin de adını o kitapta zikreden kişi değil mi?" diye sordu. Vezir, "Evet, bu odur" diye cevap verdi. Sultan, "O zaman bu vazifeyi hak ediyor." dedi ve adı geçen medreseyi ona verdi. Vefat eden Taceddin İbrahim Efendi'ye ödenen günlük yüz akçelik maaş, Molla Hayâlî için yüz otuz akçeye çıkarıldı²¹.

İbn-i Manisa veya Manisazâde namıyla meşhur Muhyiddin Mehmed Efendi, Ayasofya Medresesi müderrisi Molla Hüsrev'in ilim meclisindeydi. Medresenin üst katındaki odasında, seher vaktine kadar kandili yanardı. Sultan Mehmed Han Saray-ı Âmire'den o ışığı görür, ama odada kimin kaldığını bilmezdi. Bir gün Molla Hüsrev'e en faziletli talebelerinin kimler olduğunu sordu. Molla Hüsrev, "Manisazâde'dir" dedi. "Ondan sonra en makbulünüz kimdir?" diye sordu. Bu soruya da "Manisazâde'dir" dedi. Padişah, "Bunlar iki ayrı kişi midir ki benim iki defa sualime de aynı cevabı verdiniz?" dedi. Molla Hüsrev, "Padişahım Manisazâde iki değil bir kişidir. Lakin bin kişiye bedeldir." diye cevap verdi. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed Han, "Bu talebe filanca odada mı kalıyor?" diyerek her gece ışığı yanan odayı tarif etti. Molla Hüsrev, "Evet, ışığı yanan kişi budur" dedi²².

Şimşekleri Havada Yakalayan Ordu

Fatih Sultan Mehmed Han, atalarından devraldığı nizamın bir mahsulü olarak, vatan muhafazasında bulunan gaza ordusunu ilim ve irfan kuvvetiyle silahlandırarak, otuz sene müddetle neredeyse bütün dünya ile mücadele etti. On altı ülke ile iki yüz müstahkem şehir zapt etti. Akdeniz Adaları'nı alarak, ülkesinin sahillerini emniyet altına aldı. Karadeniz'i, bir Osmanlı gölü haline getirdi. Anadolu ve Rumeli cihetinde sınırları genişletirken devleti daima ayakta

²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. 2, İstanbul 1311, s. 46.

²¹ Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâibü A'lâmi'l-Ahyâr min Fukahâi Mezhebî'n-Nu'mânî'l-Muhtâr*, C. 4, İstanbul 2017, s. 320.

²² Mecdî, *Hadâiku's-Şakâik*, C. 1, s. 208-209.

TSMK, H. 1563, nr. 42b.

Fatih Sultan Mehmed Han

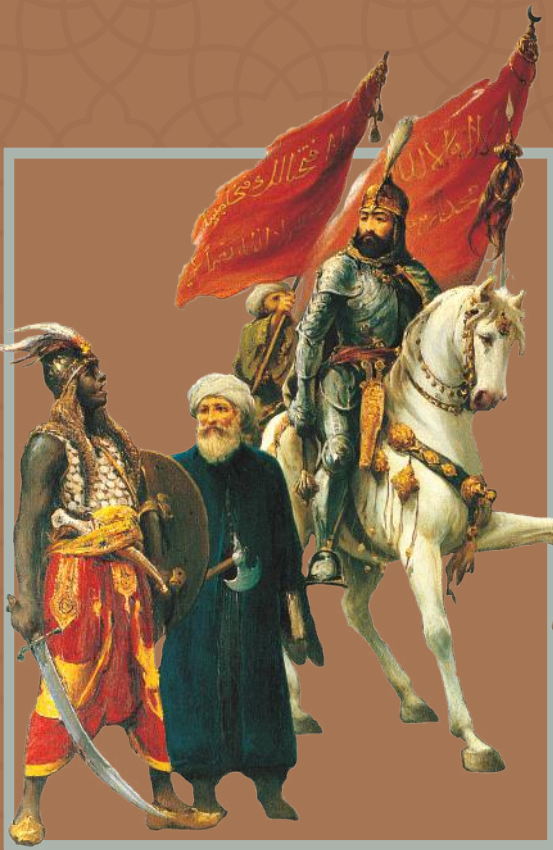
TSMK, H. 2153, vr. 10a

Fatih Sultan Mehmed Han'ı Gül Koklarken Tasvir Eden Bir Minyatür

tutacak çalışmalar yapmaktan geri durmadı. Osmanlı Devleti, onun saltanatı zamanında dünyanın en birinci hükümeti sayılacak bir dereceye ulaştı. Dahası çağın şartlarına uymak yerine, çağını kendine uyduran ender simalardan olarak bir çağı kapatıp yeni bir çağın kapısını açan bir deha olarak adını tarihe yazdırdı.

Yukarıda vasıflarını saydığımız büyük dahi Fatih Sultan Mehmed Han'ın hususiyetlerini, "İstanbul'u fethederek Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) müjdesine nail olmuş bir hükümdar, devlet idaresinde adaletli bir sultan, onlarca devleti himayesine alan büyük bir fatih, savaş meydanlarında cesur ve maharetli bir kumandan, muhatabına tesir eden usta bir hatip, teknik sahada birçok icada imza atan mucit bir mühendis, Avnî mahlasıyla şiirler yazan büyük bir şair, ilim ve fen sahasında mütehassis bir âlim, Kanunname-i Âl-i Osman ismiyle kanunlar yapan uzman bir hukukçu, fethettiği ülkeleri, kurduğu vakıflarla imar eden gönlü zengin bir hayırsever"²³ şeklinde bir paragrafta özetleyebiliriz.

²³ Osman Doğan, *Osmanlı Dâhileri*, İstanbul 2023, s. 51.

ŞEYH
AKŞEMSEDDİN (rh.)
(v. 863-1459)

Şam'dan Anadolu'ya Uzanan Yolculuk

Asıl adı Şemseddin Muhammed b. Hamza'dır. Lakin daha çok Akşemseddin veya Akşeyh ismiyle tanınır. 792/1390 yılında Şam'da dünyaya geldi. Sühreverdîye tarikatının kurucusu Şeyh Şehâbeddin Sühreverdi'nin (v. 632/1234) torunlarından Kurtboğan lakabıyla tanınan Şeyh Hamza'nın oğludur. Baba tarafından nesebi, İslam'ın ilk halifesi Hazret-i Ebû Bekir'e (r.a.) uzanır. Yedi yaşında babasıyla birlikte Anadolu'ya gelerek, o zaman Amasya'ya bağlı Kavak ilçesine yerleştiler (799/1396-97). Babası Kurtboğan Hamza Efendi bir vakit sonra vefat etti ve oraya defnedildi. Şemseddin Muhammed Efendi, küçük yaşta Kur'ân-ı Kerîm'i hıfzedip akfî ve naklî ilimlerde büyük merhale katederek Osmançık Medresesi'ne müderris oldu¹. Nerede ve kimlerden ilim tahsil ettiği hakkında kaynaklarda malumat bulunmamakla beraber, Amasya Dârü's-Şifâsı'nda müderrislik yapan Sabuncuoğlu Şerafeddin'den tıp ilmi tahsil etmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Şemseddin Muhammed Efendi, zahir ilimleri ikmal ettikten sonra, bâtın (Tasavvuf) ilimlerinin tahsiline yöneldi. Enîsî Menâkıbnâme'sinde, "Amma ilm-i bâtın lezzeti dimağından gitmezdi. Ehl-i aşk idi. Gayet muhabbetullah galebe eyledi" der². Yirmili

¹ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (Nşr. A. Subhi Furat), İstanbul 1985, s. 226.

² Hüseyin Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddîn*, İstanbul 1301, s. 7.